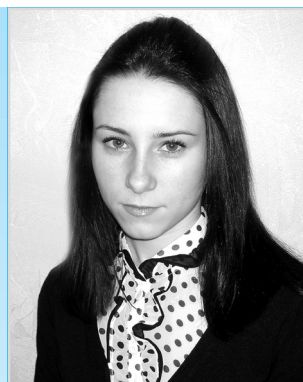

УДК: 336.71:005.962.131](477)

А. В. Буряк,аспірант, викладач-стажист кафедри банківської справи
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України» (м. Суми)

МЕТОД ФІНАНСОВИХ КОЕФІЦІЄНТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

У статті виявлено проблеми використання методу фінансових коефіцієнтів як інструмента оцінки ефективності діяльності українських банків. На основі аналізу найбільш поширених показників рентабельності – ROE, ROA, моделі Дюпона та CIR – автором визначено напрями подальших досліджень методичного апарату оцінки ефективності.

Ключові слова: ефективність, банківська діяльність, коефіцієнтний метод, модель Дюпона, ROE, ROA, CIR.

А. В. Буряк

**МЕТОД ФИНАНСОВЫХ КОЭФФИЦИЕНТОВ КАК
ИНСТРУМЕНТ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНСКИХ БАНКОВ**

В статье выявлены проблемы использования метода финансовых коэффициентов как инструмента оценки эффективности деятельности украинских банков. На основе анализа наиболее распространенных показателей рентабельности – ROE, ROA, модели Дюпона и CIR – автором определены направления дальнейших исследований методического аппарата оценки эффективности.

Ключевые слова: эффективность, банковская деятельность, коэффициентный метод, модель Дюпона, ROE, ROA, CIR.

A V. Buryak

**FINANCIAL RATIO ANALYSIS IS ONE OF THE WAY
OF UKRAINIAN BANKS' PERFORMANCE
MEASUREMENT**

The article is about problems of using the financial ratios as a tool for performance measurement of Ukrainian banks. To the analysis of the most common indicators of profitability – ROE, ROA, the DuPont model, CIR – the author identified the need for further research on the performance's measurement development.

Key words: performance, banking, financial ratio analysis, the DuPont model, ROE, ROA, CIR.

Постановка проблеми. Останнім часом діяльність банків зазнала суттєвих змін. Наслідки світової фінансової кризи, зокрема перегляд стандартів банківського капіталу (Базель III), підвищення вимог до банків, криза на кредитних ринках, обмежені можливості отримання прибутку та поширення процесів злиття і поглинань – усе це призводить до зміни поглядів на подальший розвиток банківського бізнесу в цілому. Актуальною проблемою та пріоритетним напрямом сучасного бізнесу стають питання управління його ефективністю. Одним із ключових етапів успішного управління є своєчасна й достовірна оцінка ефективності банківської діяльності. Для вітчизняної практики характерним є ототожнення оцінки ефективності банківської діяльності з визначенням показників рентабельності, а також застосування методу фінансових коефіцієнтів як основного інструменту оцінки. Виникає питання адекватності використання традиційних показників ефективності сучасним умовам ведення банківського бізнесу та здатності враховувати суттєві фактори впливу на ефективність банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання протягом останніх років кількості робіт, присвячених питанням оцінки ефективності банківської діяльності й вибору інструментарію оцінки, лише підтверджує актуальність цього напрямку. До теоретико-методичних та організаційних питань оцінки ефективності в банківській сфері зверталися як українські вчені – Мертенс О., Карчева Г., Примотска О., Пілявський А., Маців Ю., Галайко Н., Мещеряков А., Герасимович А., Парасій-Вергуненко І., Васюренко О., Кочетков В., Буевич С., так і закордонні – Аллен Л., Бергер А., Деянг Р., Хемпфрі Д., Местер Л., Коеллі Т., Фаррел М., Пастор Дж., Толчин К., Пересецький А., Моїсеєв С., Белоусова В.

Аналіз і узагальнення наукових результатів, отриманих вищезазначеними та іншими науковцями, дозволили визначити об'єктивну необхідність більш глибокого дослідження методу фінансових коефіцієнтів як інструменту оцінки ефективності банківської діяльності на прикладі українських банків.

Метою статті є аналіз традиційних показників оцінки ефективності банківської діяльності та визначення можливостей їх подальшого використання з урахуванням сучасних умов розвитку банківського бізнесу в Україні.

Основні результати дослідження. Сформований нині методичний апарат оцінки ефективності в банківській сфері характеризується різноманітністю існуючих підходів та методів. В українській банківській практиці характерним є застосування методу фінансових коефіцієнтів, заснованого на даних бухгалтерської звітності [1–6]. Сутність методу полягає у визначенні ефективності через систему відносних показників, головним критерієм якої є прибутковість банківської діяльності.

Аналіз становлення та розвитку банківської системи України дозволяє стверджувати, що використання показників прибутковості як критерію ефективності є історично обумовленим. На початку створення української банківської системи одним із першочергових завдань було стимулювання кількісних характеристик розвитку банків. Вирішення цього питання заохочувалося Національним банком України шляхом застосування заходів щодо збільшення статутних капіталів комерційних банків [7]. У період економічного зростання (2000–2008 рр.), коли можливості прибуткового функціонування банківського бізнесу були досить значними, показники рентабельності відповідали всім вимогам критерію ефективності на мікроекономічному рівні.

Світовий досвід свідчить, що зміна умов ведення банківського бізнесу потребує перегляду традиційних методів оцінки ефективності. Зокрема необхідно з'ясувати питання щодо адекватності методу фінансових коефіцієнтів як інструменту оцінки ефективності банківської діяльності в сучасних умовах.

Узагальнюючим показником прибутковості прийнято вважати рентабельність капіталу (*ROE – return on equity*), за яким можна визначити рівень віддачі коштів акціонерів. Рентабельність активів (*ROA – return on asset*), своєю чергою, є складовою *ROE* та відображає ефективність внутрішньої політики менеджменту банку з точки зору доходів та витрат.

Аналіз рентабельності капіталу банків України за останні п'ять років дозволяє виділити два часових горизонти – докризовий (від 1.10.2006 р. до 1.01.2009 р.) і кризовий (від 1.01.2009 р. до 1.07.2011 р.), які відрізняються спрямованістю та інтенсивністю розвитку (рис. 1). Слід зазначити, що для періоду дослідження характерною є сезонність банківської діяльності, яка має прояв у циклічних коливаннях показника рентабельності капіталу – найменшого значення він набуває саме на початок року. Традиційно перший квартал фінансового року є «пасивним» з точки зору активності як фізичних, так і юридичних осіб на ринку банківських послуг.

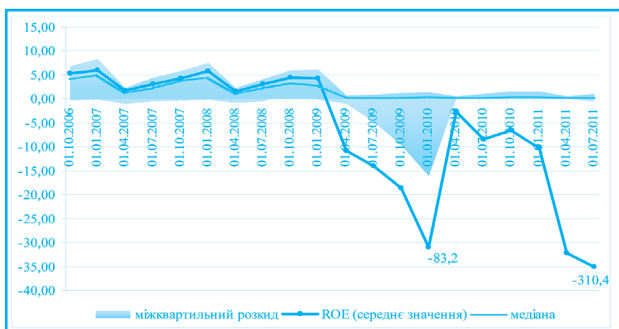

Рис 1. Динаміка рентабельності капіталу (ROE) за період від 01.10.2006 р. до 01.07.2011 р., %

Джерело: Розраховано за даними фінансової звітності банків України (www.bank.gov.ua) [8]

У докризовому періоді спостерігається висока гомогенність (однорідність) показника *ROE*, що підтверджується симетричним розподілом *ROE* відносно середнього значення та незначним міжквартильним розмахом. Починаючи з першого кварталу 2009 року, тенденція змінюється – показник *ROE* набуває від'ємного значення.

Різке зниження прибутковості діяльності супроводжується високою волатильністю *ROE* внаслідок виникнення значних сум збитків у банках України (переважно 3 та 4 груп за класифікацією НБУ) у період розгортання фінансово-економічної кризи у країні. Незважаючи на використання міжквартильного розмаху як статистичної характеристики мінливості *ROE* (що дозволяє охопити 50% спостережень вибірки і відкинути максимальні та мінімальні значення), для періоду від 01.04.2009 р. до 01.04.2010 р. характерним є значний розмах у значеннях *ROE* через аномально від'ємне значення рентабельності капіталу «банків-аутсайдерів». Наприклад, станом на 01.01.2010 р. націоналізованим «Укргазбанком» зафіксовано збитків на суму 4 415,6 млн. грн. (значення *ROE* на рівні -4627%), «Діалогбанком» – на суму 205,8 млн. грн. (значення *ROE* на рівні -457%), «Імпромбанком» – на суму 114,9 млн. грн. (значення *ROE* на рівні -2858%).

Аналогічні тенденції характерні й для динаміки рентабельності активів банків України.

Для ґрунтовнішого аналізу оцінку ефективності банківської діяльності варто доповнити вивченням факторів прибутковості капіталу шляхом декомпозиційного аналізу, тобто за допомогою формули Дюпона [9; 10]. Схематично факторна модель представлена на рис. 2.

Відповідно до чотирьохфакторної моделі, показник *ROE* можна визначити за допомогою таких факторів:

- маржа прибутку, що розраховується як співвідношення чистого прибутку та балансового прибутку (прибутку до оподаткування) і дозволяє визначити ефективність податкового менеджменту в банку;
- операційна маржа, що розраховується як співвідношення балансового прибутку та доходів, характеризує операційну ефективність діяльності банку;
- доходність активів, що розраховується як співвідношення доходів та сукупних активів банку і визначає доходність розміщення активів;
- мультиплікатор капіталу (співвідношення активів та власного капіталу), що дозволяє оцінити політику банку щодо джерел фінансування банківської діяльності, зокрема фінансовий леверидж.

Попри суттєве зниження рентабельності капіталу в банківській системі України у цілому результати декомпозиційного аналізу, представлені на рис. 3, демонструють незмінність тенденцій щодо динаміки основних факторів як у докризовий, так і в кризовий періоди. Збереження доходності активів на докризовому рівні відбулося завдяки зростанню обсягу активів (у зв'язку із високою часткою активів в іноземній валюті в умовах девальвації національної одиниці) та процентних ставок через масову реструктуризацію кредитів у 2009 р.

Основним фактором негативної динаміки рентабельності капіталу в першому кварталі 2009 р. та надалі є зниження операційної ефективності. Про це свідчать від'ємні темпи зростання операційної маржі, викликані значними витратами банків через відрахування у резерви за активними операціями.

Результати декомпозиційного аналізу, що був здійснений за групами банків (відповідно до класифікації НБУ), свідчать про схожість тенденцій щодо факторів зниження рентабельності капіталу. Виняток становить лише той факт, що динаміка факторів другої та четвертої груп банків характеризувалася найбільшою волатильністю – діапазон зміни темпів становив від +200 до -300%. Це пояснюється концентрацією банків, що мали значні збитки. Як наслідок, такі банки, які відносяться до другої та чет-

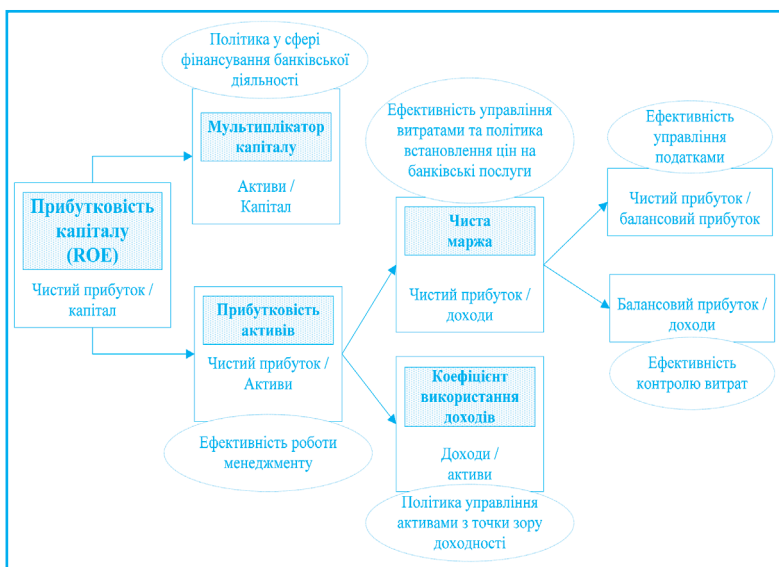

Рис 2. Схема декомпозиційного аналізу прибутковості капіталу (модель Дюпона)

Джерело: [9; 10]

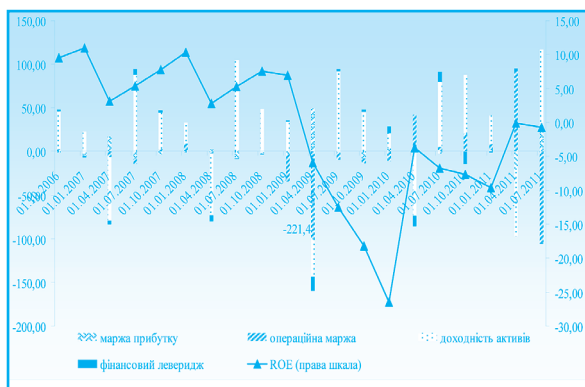

Рис 3. Динаміка рентабельності капіталу (права шкала) та темпів приросту його факторів (ліва шкала) за період від 01.10.2006 р. до 01.07.2011 р., %

Джерело: Розраховано за даними фінансової звітності банків України (www.bank.gov.ua) [8]

вертої груп, знаходяться у стадії ліквідації і в них введена тимчасова адміністрація.

Незважаючи на можливість моделі Дюпона ідентифікувати основні фактори впливу на прибутковість банківської діяльності, оцінити ступінь їх впливу і тенденції зміни, вона має суттєві недоліки. Зокрема, у докризовий період дослідженням не зафіксовано погіршення принаймні одного із факторів прибутковості як передумови настання кризи. Показник фінансового левериджу, що є традиційно індикатором рівня ризикованості банківської діяльності, не дозволив виявити занадто ризиковану політику українських банків протягом 2007–2008 рр.

На основі результатів аналізу рентабельності капіталу (ROE) та активів (ROA), у тому числі використання поглибленого аналізу прибутковості капіталу – моделі Дюпона, можемо відзначити основні недоліки цих інструментів оцінювання ефективності банківської діяльності:

1) обмежені можливості врахування ризиків, які займають одне із центральних місць у банківській діяльності. Фінансовий леверидж як індикатор ризикованості не дозволяє порівняти рівень ризикованості політики декількох банків. У період кризи ключовими факторами зниження ефективності банківської діяльності й відповідно рентабельності капіталу/активів стали якість активів та рівень концентрації ризиків (особливо валютного і процентного). Навіть поглиблений аналіз рентабельності капіталу за допомогою моделі Дюпона обмежується лише чотирма факторами прибутковості, яких недостатньо для адекватного визначення рівня ефективності діяльності. Тож інструмент оцінки повинен забезпечувати врахування основних детермінант ефективності та відстежувати їх динаміку з метою запобігання кризовим ситуаціям;

2) ретроспективний і короткостроковий характер оцінки. Результати дослідження доводять нездатність показників ROE та ROA визначити «ефективні» й «неефективні» банки. В останній квартал докризового періоду (01.01.2009 р.) ROE характеризувався високою гомогенністю, що свідчило про приблизно однаковий рівень ефективності для всієї сукупності банків, однак уже наступний квартал показав різні результати діяльності, а відтак і ефективності, банків України.

Проаналізовані вище показники ROE та ROA можуть бути використані для оцінки прибутковості лише в короткостроковому періоді, оскільки не в змозі оцінити стабільність потоків доходів, що генеруються банківською діяльністю, в майбутньому.

Поряд із вищезгаданими показниками ефективності в розрізі методу фінансових коефіцієнтів заслуговує на увагу коефіцієнт, який характеризує операційну ефективність діяльності банку. Цей показник у вітчизняній літературі дістав назву коефіцієнта дієздатності (у закордонній – cost to income ratio, або CIR) і розраховується шляхом визначення співвідношення операційних витрат та опе-

раційних доходів банку. До операційних витрат зазвичай відносять витрати, пов'язані з утриманням інфраструктури банку, – заробітну плату, податки, витрати на рекламу, орендні платежі та ін. Процентні й комісійні витрати не входять до складу таких витрат. Структуру операційних доходів складають процентні та непроцентні доходи. Іншими словами, визначаючи кількість грошових одиниць, необхідних для генерації 1 грошової одиниці доходу, CIR є показником витратності: вищий рівень коефіцієнта означає нижчу ефективність, і навпаки.

Операційні витрати, які традиційно займають найбільшу питому вагу у структурі загальних витрат банку, є контрольованими з позиції менеджменту. Відповідно показник CIR використовується з метою визначення ефективності менеджменту банку мінімізувати операційні витрати, що за умови незмінності рівня доходів забезпечить збільшення прибутку.

Результати оцінки операційної ефективності діяльності українських банків за допомогою показника CIR представлені на рис. 4 поряд із динамікою прибутку в банківській системі України.

Рис 4. Динаміка ефективності діяльності українських банків за 2004–2010 рр.

Джерело: Розраховано за даними фінансової звітності банків України (www.bank.gov.ua) [8]

Незважаючи на загальну тенденцію зниження операційних витрат банків України за останні сім років, можна спостерігати невідповідність рівня операційної ефективності фінансовому результату (прибутку) як найбільш загальному індикатору ефективності в банківській сфері, особливо у 2009 році.

Водночас слід відзначити суперечливість характеру отриманого зв'язку між показником витратності CIR та рентабельністю капіталу ROE, а саме він є тисим і прямопропорційним (коефіцієнт кореляції Пірсона становить 0,82). Отже, чим вищою є операційна ефективність (нижчий рівень CIR), тим нижчою є прибутковість банківської діяльності (нижчий показник ROE). Це означає, що існують інші суттєві фактори впливу на прибутковість діяльності банку, які не враховані показником CIR.

Для CIR притаманним є абстрагування від суттєвих аспектів банківської діяльності, зокрема від рівня ризикованості. Зниження рівня CIR відбувалося через підвищення операційних доходів, які водночас характеризувалися високою ризикованістю банківської діяльності, що в кінцевому результаті призвело до значних витрат банків, які здійснювали відрахування до резервів за активними операціями. Отримані емпіричні дані свідчать про обмежені можливості CIR як показника оцінки ефективності діяльності банку.

Висновки. Таким чином, основними перевагами методу фінансових коефіцієнтів як інструменту оцінки ефективності банківської діяльності є оперативність і простота розрахунків, обумовлена доступністю й відкритістю даних фінансової звітності банків. Проведений аналіз засвідчив, що традиційні показники рентабельності капіталу (ROE) та активів (ROA), розраховані на основі балансових даних, характеризуються високою гомогенністю і відповідно нездатністю ідентифікувати «ефективні» та «неефективні» банки. Зважаючи на відсутність можливостей оцінити

стабільність потоків доходів, що генеруються банківською діяльністю в майбутньому, використання розглянутих показників є доцільним лише в короткостроковому періоді. За результатами розрахунків, модель Дюпона, розроблена у 20-х роках ХХ ст. та призначена для визначення впливу чотирьох факторів – маржі прибутку та операційної маржі, доходності активів, мультиплікатора капіталу, – на рентабельність капіталу, має обмежений характер при оцінці ефективності в сучасних умовах банківського бізнесу. Зокрема висока концентрація різних видів ризиків у банківській діяльності потребує застосування якісно нових інструментів оцінки, здатних враховувати ключові детермінанти ефективності та відстежувати їх динаміку з метою запобігання кризовим ситуаціям.

Література

1. Кочетков В. Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект : монография / В. Н. Кочетков. – К. : МАУП, 1999. – 192 с. – ISBN 966-608-010-9
2. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посіб. / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с. – ISBN 966-574-453-4

3. Кириченко О. Банківський менеджмент : навч. посіб. / О. Кириченко, І. Гиленко, А. Ятченко. – К. : Основи, 1999. – 671 с. – ISBN 966-500-186-8
4. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посіб. / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с. – ISBN 966-574-626-х
5. Криклій О. А. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / О. А. Криклій, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с. – ISBN 978-966-680-312-5
6. Карчева Г. Т. Системний аналіз ефективності діяльності банків України / Г. Т. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 11. – С. 12–17.
7. Сенищ І. П. Еволюція банківської системи України / І. П. Сенищ // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 209–216.
8. Дані фінансової звітності [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm. – Загол. з екрану.
9. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Питер С. Роуз ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с. – ISBN 5-7749-0048-7
10. Синки Д. Ф. Управление финансами в коммерческих банках / Д. Ф. Синки ; пер с англ. – 4-е изд. перераб. – М. : Catalaxy, 1994. – 820 с. – ISBN 5-86366-045-7

Стаття надійшла до редакції 4 жовтня 2011 року

УДК 336.7:351

Д. Г. Аманжаєв,

аспірант кафедри фінансів Інституту менеджменту та фінансів при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ТУРКМЕНИСТАНУ

У статті проведено аналіз розвитку ринку будівництва житла для населення в Україні за період 2005–2011 рр. з метою використання досвіду Туркменістану в площині участі держави в механізмі іпотечного кредитування. Проаналізовано показники розвитку іпотеки Туркменістану за період 2000–2010 рр. та запропоновано модель пайової участі регіонального і місцевого бюджетів у житловому іпотечному кредитуванні.

Ключові слова: вторинний ринок, забезпечення житлом, іпотечне кредитування, модель пайової участі, темп будівництва.

Д. Г. Аманжаєв

НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ УКРАИНСКОГО РЫНКА ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ОПЫТА ТУРКМЕНИСТАНА

В статье проведен анализ развития рынка строительства жилья для населения в Украине за период 2005–2011 гг. с целью использования опыта Туркменистана в плоскости участия государства в механизме ипотечного кредитования. Проанализированы показатели развития ипотеки Туркменистана за период 2000–2010 гг. и предложена модель долевого участия регионального и местного бюджетов в жилищном ипотечном кредитовании.

Ключевые слова: вторичный рынок, обеспечение жильем, ипотечное кредитование, модель долевого участия, темп строительства.

Постановка проблеми. Іпотека потребує вкладення ресурсів в її розвиток на довгостроковій основі. Але в умовах ризику, притаманного фінансово-економічній кризі, інвестори не бажають вкладати кошти в довготермінові проекти. У таких умовах основним інвестором житлового будівництва повинна виступати держава. І в цьому контексті інтерес становить досвід пострадянських азіатських країн, де вплив держави на економічні процеси є доволі відчутним.

Ми обрали для аналізу основні показники розвитку ринку житла для населення та його фінансового забез-

D. G. Amanzhaev

UKRAINIAN ASPECTS OF REFORM THE MORTGAGE LENDING MARKET BASED ON EXPERIENCE OF TURKMENISTAN

The article considers the development of the construction market for the population lived in Ukraine for 2005–2011 years, in order to use the experience of Turkmenistan in the plane of the state's participation in the mechanism analyzed mortgage rates mortgage development of Turkmenistan for 2000–2010 years and the proposed model equity of regional and local budgets in the residential mortgage lending.

Key words: housing, secondary mortgage market, mortgage lending, social protection, the model of the equity, the pace of construction.

печення на прикладі України і Туркменістану. Як показав досвід, в умовах фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. Туркменістан зумів не тільки зберегти обсяги будівництва житла, а й збільшити їх. Тому практичні набутки цієї країни у формуванні стратегічних напрямів розвитку ринку іпотечного кредитування є досить цікавими та корисними для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями інституціонального розвитку ринку іпотечного кредитування займалося чимало вітчизняних та закордонних учених.